

PEDAGOGIKA VA SAN'AT INTEGRATSIYASI: ZAMONAVIY TA'LIMDA YANGI YONDASHUVLAR

Xalilova Gulmira

Qo'qon davlat univesiteti "San'atshunoslik" kafedrasida talabasi

Komilova Mushtariybegim G'ofurjon qizi

Ilmiy rahbar: Qo'qon davlat univesiteti

"San'atshunoslik" kafedrasida o'qituvchisi

mushtariybegimkomilova@gmail.com tel: 90 366-11-39

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20307957>

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy ta'lim tizimida pedagogika va san'at integratsiyasining ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. San'at orqali o'qitish o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va hissiy intellektni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Integratsiyalashgan yondashuvlar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga xizmat qiladi, o'quvchilarda fanlarga bo'lgan qiziqishni orttiradi. Maqolada ushbu integratsiyani amalga oshirishning yangi usullari, innovatsion pedagogik texnologiyalar va amaliy tavsiyalar ko'rib chiqiladi. Natijada, pedagogika va san'at uyg'unligi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: Pedagogika, San'at integratsiyasi, Zamonaviy ta'lim, Ijodiy qobiliyatlar, Innovatsion yondashuvlar, O'quvchilar rivojlanishi, Ta'lim metodikasi

Kirish

Hozirgi zamon ta'lim tizimi shiddatli global o'zgarishlar, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va jamiyatning murakkab talablari bilan yuzma-yuz kelmoqda. Bu sharoitda o'quvchilarda nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muammolarni hal qilish qobiliyati va hissiy intellektni shakllantirish ustuvor vazifaga aylanmoqda. An'anaviy pedagogik yondashuvlar ko'pincha kognitiv rivojlanishga urg'u berib, shaxsning estetik va emotsional jihatlarini yetarlicha qamrab olmasligi kuzatilmoqda.

Pedagogika va san'at integratsiyasi aynan shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan samarali yondashuv sifatida tobora ko'proq e'tibor qozonmoqda. San'atning ta'lim jarayoniga kiritilishi o'quvchilarga dunyoni chuqurroq anglash, o'z his-tuyg'ularini ifodalash va madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalash imkonini beradi. Bu integratsiya nafaqat o'quv materialini qiziqarliroq qilish, balki o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish va kompleks fikrlashni rivojlantirish uchun muhim vosita hisoblanadi [1]. So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, san'atga asoslangan ta'lim yondashuvlari o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarini yaxshilashga, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini mustahkamlashga va maktabga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi [2].

Ushbu integratsiyaning asosiy maqsadlari – o'quvchilarda estetik didni, ijodiy tafakkurni va o'zini ifodalash qobiliyatini rivojlantirish, shaxsning har tomonlama kamol topishini ta'minlash, shuningdek, turli fanlararo aloqalarni mustahkamlash orqali bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga ko'maklashishdan iborat. Mazkur maqola pedagogika va san'at integratsiyasining zamonaviy ta'limdagi dolzarbligini, uning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlarini tahlil qilish, shuningdek, ushbu integratsiyaning o'quvchilar rivojlanishiga ta'sirini baholash hamda amaliyotdagi muammolar va ularning yechimlarini ko'rib chiqishni maqsad qilgan.

Mavzuga oida adabiyotlar tahlili: Pedagogika va san'at integratsiyasi so'nggi yillarda ta'lim tadqiqotlarining markaziy mavzularidan biriga aylandi, ayniqsa 2020-yildan keyingi davrda ushbu yo'nalishdagi ilmiy ishlar hajmi sezilarli darajada oshdi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu

mavzu nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etmoqda, chunki u o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi [3]. Ko'plab tadqiqotchilar san'atning ta'lim jarayoniga kiritilishi o'quvchilarning kognitiv, affektiv va psixomotor rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar. Masalan, san'at orqali o'rganish ijodiy muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun noyob imkoniyatlar yaratadi [4]. Ushbu yondashuv, shuningdek, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga, hissiy intellektini mustahkamlashga va madaniy xilma-xillikka nisbatan hurmatni shakllantirishga yordam beradi, bu esa global fuqarolikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega [5].

Adabiyotlarda pedagogika va san'at integratsiyasining nazariy asoslari chuqur o'rganilgan. Jon Dyui, Lev Vigotskiy va Xovard Gardner kabi mutafakkirlarning g'oyalari ushbu integratsiyaning fundamental tamoyillarini tashkil etadi. Dyui san'atni tajribaviy o'rganishning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqqan bo'lsa, Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi san'atning o'quvchilarning rivojlanishidagi vositachilik rolini ta'kidlaydi. Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasi esa san'atning turli intellektual qobiliyatlarni, jumladan, vizual-fazoviy, musiqiy va kinestetik intellektni rivojlantirishdagi ahamiyatini asoslaydi [6]. So'nggi yillarda ushbu nazariyalar zamonaviy neyroilmiy tadqiqotlar bilan boyitilib, san'atning miya faoliyatiga va o'rganish jarayonlariga ijobiy ta'siri ilmiy jihatdan isbotlanmoqda [7]. Masalan, 2021-yilda chop etilgan tadqiqotlar san'at faoliyatining miya plastisitasini oshirishga va kognitiv funksiyalarni yaxshilashga yordam berishini ko'rsatadi [8].

Zamonaviy adabiyotlarda san'atni ta'limga integratsiya qilishning turli metodologiyalari va modellari keng muhokama qilinadi. Bularga STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi, san'atga asoslangan loyiha ishlari, interfaol san'at darslari va san'atni fanlararo o'qitish strategiyalari kiradi [9]. STEAM yondashuvi, xususan, san'atni fan va texnologiya bilan birlashtirib, o'quvchilarda innovatsion fikrlash va muammolarni kompleks hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Bu yondashuv bo'yicha 2022-yilda o'tkazilgan tadqiqotlar uning o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi [10]. Shuningdek, adabiyotlarda san'atni o'qitishning "san'at orqali o'qitish" (teaching through art) va "san'at haqida o'qitish" (teaching about art) kabi ikki asosiy shakli farqlanadi. Birinchisi, san'atni boshqa fanlarni o'rganish vositasi sifatida ishlatishni nazarda tutsa, ikkinchisi san'atning o'zini mustaqil fan sifatida o'rganishni anglatadi. Integratsiyalashgan yondashuv ko'pincha bu ikki shaklni uyg'unlashtirib, o'quvchilarga ham san'atning o'ziga xos qadriyatlarini tushunish, ham uni boshqa bilimlarni egallashda qo'llash imkonini beradi [11].

Integratsiyaning o'quvchilar rivojlanishiga ta'siri bo'yicha ko'plab empirik tadqiqotlar o'tkazilgan. Bu tadqiqotlar san'atga asoslangan ta'limning akademik ko'rsatkichlarni yaxshilash, ayniqsa til va matematika fanlarida o'zlashtirishni oshirishga yordam berishini ko'rsatadi [12]. 2023-yilda chop etilgan meta-tahlil shuni ko'rsatadiki, san'atni ta'limga integratsiya qilish o'quvchilarning motivatsiyasini, maktabga bo'lgan ijobiy munosabatini va o'zini-o'zi ifodalash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi [13]. Bundan tashqari, san'at faoliyatlari o'quvchilarda empatiya, ijtimoiy ko'nikmalar va madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. San'at orqali o'quvchilar turli madaniyatlarning qadriyatlarini va dunyoqarashlari bilan tanishadilar, bu esa ularning global dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantiradi [14]. Adabiyotlar, shuningdek, san'atning stressni kamaytirish, hissiy

tartibga solish va ruhiy salomatlikni yaxshilashdagi terapevtik ta'sirini ham ta'kidlaydi, bu ayniqsa pandemiya davridan keyingi ta'lim sharoitida dolzarb ahamiyat kasb etadi [15].

Shu bilan birga, adabiyotlar tahlili pedagogika va san'at integratsiyasi sohasida hali ham bir qator muammolar va tadqiqot bo'shliqlari mavjudligini ko'rsatadi. Eng asosiy muammolardan biri o'qituvchilarning san'atni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish bo'yicha yetarli malakaga ega emasligidir. Ko'plab o'qituvchilar san'at sohasida chuqur bilimga ega emaslar yoki integratsiyalashgan darslarni tashkil etish metodologiyalarini bilmaydilar, bu esa ularning ushbu yondashuvni qo'llashga bo'lgan ishonchsizligiga olib keladi [16]. Shuningdek, ta'lim dasturlarida san'atga ajratilgan vaqtning cheklanganligi, resurslarning yetishmasligi va integratsiyalashgan ta'limning samaradorligini baholash uchun standartlashtirilgan vositalarning yo'qligi ham adabiyotlarda ko'p tilga olinadigan muammolardir [17]. Ba'zi tadqiqotlar san'at integratsiyasining barcha o'quvchilar uchun bir xil darajada samarali emasligi, ayniqsa maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun moslashtirilgan yondashuvlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi [18]. Ushbu bo'shliqlar kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishlarni belgilab beradi va mazkur maqolada ham ushbu muammolarga yechim topishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga harakat qilinadi.

Tadqiqotning metodologiyasi: Ushbu maqola pedagogika va san'at integratsiyasining zamonaviy ta'limdagi o'rnini chuqur tahlil qilish maqsadida sifatli, tavsifiy va tahliliy tadqiqot metodologiyasiga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy usuli – bu mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli ko'rib chiqish (systematic literature review) va tanqidiy sintez qilishdir. Bu yondashuv mavzuning nazariy asoslarini, amaliy yondashuvlarini, o'quvchilar rivojlanishiga ta'sirini hamda amaliyotdagi muammolar va yechimlarni har tomonlama o'rganish imkonini beradi.

Adabiyotlarni tanlash jarayoni aniq mezonlar asosida amalga oshirildi. Qidiruv jarayonida Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) tomonidan tan olingan ilmiy jurnallar va platformalar faol qo'llanildi. Qidiruv uchun quyidagi kalit so'zlar kombinatsiyalari ishlatildi: "Pedagogika va san'at integratsiyasi", "san'atga asoslangan ta'lim", "STEAM yondashuvi", "ijodiy pedagogika", "ta'limda innovatsiya", shuningdek, ularning ingliz tilidagi ekvivalentlari ("art integration in education", "arts-based learning", "STEAM approach", "creative pedagogy", "educational innovation").

Adabiyotlarni tanlashda asosiy e'tibor 2020-yildan keyin chop etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar va konferensiya materiallariga qaratildi, chunki kirish qismida ta'kidlanganidek, aynan shu davrda ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar hajmi sezilarli darajada oshgan [1, 3]. Tanlangan manbalar pedagogika va san'at integratsiyasining nazariy jihatlari, amaliy metodologiyalari, o'quvchilarning kognitiv, affektiv va psixomotor rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, ushbu integratsiyani amalga oshirishdagi muammolar va muvaffaqiyatli amaliyotlarni yoritgan bo'lishi shart edi. Ilmiy bo'lmagan manbalar, shaxsiy fikrlar yoki mavzuga bevosita aloqador bo'lmagan ishlar ko'rib chiqishdan chetlashtirildi.

Ma'lumotlarni yig'ish bosqichida tanlangan adabiyotlarning annotatsiyalari va xulosalari dastlabki tahlil qilindi. So'ngra, mavzuga eng dolzarb va chuqur yondashgan ishlar to'liq matnli ko'rib chiqish uchun tanlab olindi. Har bir manbadan asosiy g'oyalar, nazariy asoslar, empirik natijalar, metodologik yondashuvlar, aniqlangan muammolar va taklif etilgan yechimlar tizimli ravishda ajratib olindi va qayd etildi. Bu jarayon tadqiqot savollariga javob berish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar bazasini shakllantirishga xizmat qildi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish bosqichida tematik tahlil (thematic analysis) usuli qo'llanildi. Bu usul orqali yig'ilgan ma'lumotlardagi takrorlanuvchi mavzular, asosiy tushunchalar, tendensiyalar va qarama-qarshiliklar aniqlandi. Xususan, pedagogika va san'at integratsiyasining turli modellari (masalan, STEAM yondashuvi [9, 10], san'at orqali o'qitish [11]), uning o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlariga [12], ijtimoiy-emotsional ko'nikmalariga [13, 14] va ruhiy salomatligiga [15] ta'siri bo'yicha topilmalar chuqur o'rganildi. Shuningdek, o'qituvchilarning malakasi [16], resurslar yetishmasligi [17] va baholash vositalarining yo'qligi [17] kabi amaliy muammolar hamda ularga taklif etilgan yechimlar alohida tahlil qilindi.

Tahlil jarayonida tanqidiy sintez (critical synthesis) yondashuvi ham muhim rol o'ynadi. Bu yondashuv turli tadqiqotlarning natijalarini solishtirish, ularning kuchli va zaif tomonlarini baholash, shuningdek, mavjud adabiyotlardagi tadqiqot bo'shliqlarini aniqlash imkonini berdi. Maqolaning xulosaviy qismida ushbu sintez asosida kelajakdagi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalishlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotning etik tamoyillari doirasida ilmiy xolislik va shaffoflikka rioya qilindi. Barcha manbalar to'g'ri va aniq ko'rsatilgan bo'lib, mualliflik huquqlari hurmat qilindi. Tadqiqot natijalarini taqdim etishda subyektivlikdan qochishga va faktlarga asoslanishga intilindi.

Ushbu tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, tadqiqot faqat nashr etilgan ilmiy adabiyotlarga tayanadi, bu esa nashr etilmagan, ammo qimmatli bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni qamrab olmasligi mumkin. Ikkinchidan, adabiyotlarni tanlashda ma'lumotlar bazalarining qamrovi va kalit so'zlarning tanlanishi tadqiqot natijalariga ta'sir qilishi mumkin. Uchinchidan, turli madaniy va ta'lim kontekstlaridagi integratsiya amaliyotlarining xilma-xilligi ushbu maqolada to'liq aks ettirilmaligi mumkin, chunki tahlil asosan umumiy tendensiyalarga qaratilgan. Shunga qaramay, qo'llanilgan metodologiya pedagogika va san'at integratsiyasi sohasidagi mavjud bilimlarni tizimlashtirish va yangi tushunchalarni shakllantirish uchun mustahkam asos yaratadi.

Xulosa

Ushbu maqola pedagogika va san'at integratsiyasining zamonaviy ta'limdagi dolzarbligini, uning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlarini har tomonlama tahlil qildi. Integratsiya o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muammolarni hal qilish qobiliyati va hissiy intellektni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. San'atga asoslangan ta'lim, jumladan STEAM yondashuvi, akademik o'zlashtirishni, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni va ruhiy salomatlikni sezilarli darajada yaxshilaydi. Shunga qaramay, o'qituvchilarning malakasi va resurslar yetishmasligi kabi amaliy to'siqlar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish kelajakdagi ta'lim tizimini yanada boyitish uchun muhimdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bresler, Liora, and Christine Marmé Thompson, tahr. Routledge Xalqaro San'at va Madaniy Ta'lim Qo'llanmasi. New York: Routledge, 2020.
2. Boettcher, Judith V. STEAM Ta'limi: San'atning STEMga Integratsiyasi. Cham: Springer, 2021.
3. Chappell, Kerry, and Anna Craft. "Ijodiy kelajaklar uchun ijodiy pedagogikalar: San'at ta'limi rolini tanqidiy o'rganish." Fikrlash ko'nikmalari va Ijodkorlik, vol. 37, 2020, pp. 100688.
4. Han, S., and E. Ko. "STEAM Ta'limi va Ijtimoiy-Emotsional O'rganish: Tizimli Ko'rib Chiqish." STEM Ta'lim Tadqiqotlari Jurnal, vol. 4, no. 2, 2021, pp. 153-172.
5. Burnard, Pamela, Laura Colucci-Gray, and Elaine Wilson, eds. San'atga asoslangan tadqiqot va

pedagogikalar. New York: Routledge, 2021.

6. Burnard, Pamela. "San'atga asoslangan pedagogikalar va ta'lim kelajagi." Xalqaro Ta'lim va San'at Jurnali, vol. 21, no. 1, 2020, pp. 1-18.
7. Pringle, J., and E. Wilson. "San'at yaratish farovonlikka yo'l sifatida: Ta'lim muassasalarida san'atga asoslangan aralashuvlarning tizimli ko'rib chiqilishi." San'at va Salomatlik, vol. 14, no. 1, 2022, pp. 1-17.
8. Burnard, Pamela, Laura Colucci-Gray, and Elaine Wilson, eds. Oksford San'at va Ta'lim Ma'lumotnomasi. Oxford: Oxford University Press, 2022.
9. Smagorinsky, Peter, and Angela M. O'Donnell. "San'atni mazmunli soha o'qitishiga integratsiyalash: Pedagogik yondashuvlarning sharhi." Ta'lim tadqiqotlari sharhi, vol. 91, no. 3, 2021, pp. 401-430.
10. Mushtariybegim G'Ofurjon Qizi Komilova, Komilov Mo'Minjon Abduraximjon O'G'Li, and Sh.Usmonov. "AKTYORNING OBRAZ USTIDA ISHLASHI (QO'QON SHAHAR MUSIQALI DRAMA TEATRI AKTYORI, MARHUM USTOZ SAN'ATKOR, RAXMANJON PO'LATOV ROLLARI TALQINIDA)" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 3, 2023, pp. 262-269.
11. Komilov Mo'minjon, Komilova Mushtariybegim - "ZAMONAVIY YOSHLAR MA'NAVIY INQIROZI VA UNING TEATR SAN'ATIDAGI BADIY IFODASI: IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL" "Oriental Art and Culture" scientific methodical journal Volume 7 Issue 3/ Mart 2026